

UDK:301.085:15(045)

Jamolov DAVRONBEK,

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti dotsenti, PhD

E-mail: jamolovdavronbek4@gmail.com

Falsafa fanlari doktori, professor S.Choriyev taqrizi asosida

GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY AN'ANA VA QADRIYATLARNI ASRASH ZARURIYATI

Аннотация

Maqolada davlat siyosatining asosiy e'tibori milliy an'analar o'rnini socialistik va proletar an'analar bilan almashtirishga qaratildi. Mustaqillik yillaridagi keng ko'lamli islohotlar ham milliy an'analarga mutanosib ravishda amalga oshirildi. Uning huquqiy asoslarini yaratishda milliy an'analar mustahkam asos vazifasini o'tadi.

Kalit so'zlar: Milliy an'ana, proletar an'analar, jamiyat, ahloq, qadriyat, milliy qadriyatlar, milliy ehtiyoj.

НЕОБХОДИМОСТЬ СОХРАНЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ТРАДИЦИЙ И ЦЕННОСТЕЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация

Основное внимание государственной политики уделялось замене национальных традиций социалистическими и пролетарскими традициями. Масштабные реформы в годы независимости также проводились в соответствии с национальными традициями. В создании его правовой основы прочной основой служат национальные традиции.

Ключевые слова: Национальная традиция, пролетарские традиции, общество, мораль, ценности, национальные ценности, национальные потребности.

THE NEED TO PRESERVE NATIONAL TRADITIONS AND VALUES IN GLOBALIZATION

Annotation

The main focus of state policy was on replacing national traditions with socialist and proletarian traditions. Large-scale reforms in the years of independence were also carried out in accordance with national traditions. In creating its legal foundations, national traditions serve as a solid foundation.

Key words: National tradition, proletarian traditions, society, morality, value, national values, national needs.

Kirish. Globallashuv tendensiyasi milliy madaniyatlar o'rtaqidagi tafovutlarni yo'qotayotgani, ularni unifikatsiyalashtirib yuborayotgani milliy an'analar va qadriyatlarga bo'lgan e'tiborni, uni asrashga qaratilgan sa'y-harakatlarni kuchaytirishni taqozo qilmoqda. Chunki "xalq an'analari – uzoq taraqqiyot jarayonida etnoslarning ijtimoiy-ma'naviy ehtiyojlari asosida vujudga kelib, ularning aqliy-ijodiy faoliyati, atrof-muhit, tabiat, mehnat jarayoniga bog'liq holda avlodlar avlodga o'tib taraqqiy etgan va ajdodlarimizning asrlar davomidagi fikrlari, orzu-o'ylari, tajribalari, yutuqlarini va boshqa qadriyatlarini mujassamlashtirgan bebaho ijtimoiy-madaniy meros. Binobarin, milliy an'ana va qadriyatlarni zaiflashtirishga xizmat qiladigan omillarni (shu jumladan, globallashuv tendensiyasining salbiy jihatlari), bir tomondan, milliy madaniyatning o'ziga xosligini yo'qotishga, ikkinchi tomondan, millat vakillari ma'naviy ehtiyojlarini o'zgartirishga, ularning dunyoqarashi va milliy taraqqiyot tajribalari haqidagi tasavvurlarini yemirishga qaratilgan omil sifatida baholamoq darkor.

Maqsad va uni asoslash. Milliy an'analar qator ahamiyatli jihatlari ega. Bu o'rinda ham professor U. Qoraboyevning mulohazalariga e'tiborni qaratish lozim bo'ladi. "An'analar, deb yozadi u, bir qancha asosiy jihatlarga ega bo'ladi:

tabiiy, tarixiy, ijtimoiy, ma'naviy ehtiyoj asosida vujudga keladi;

o'z mohiyati va xususiyati, mazmuni va shakliga ega bo'lib, boshqa hodisalar bilan o'zaro bog'lanib ketadi;

kishilar hayotida o'z o'rnini topib, turmushning tarkibiy qismiga aylanadi, aholining asosiy qismi tomonidan e'tirof etiladi, qadrlanadi;

ma'naviy-tarixiy ehtiyoj sifatida ajdodlardan avlodlarga meros bo'lib o'tadi va taraqqiy etadi;

muayyan muddatda va sharoit taqozosiga ko'ra takrorlanib turadi;

jamiyat ravnaqiga, insonlarning kamolotiga xizmat qiladi."

Olimning fikriga asoslanib, globallashuv sharoitida milliy an'analarni asrash zaruriyati bilan bog'liq qator muhim xulosalar chiqarsa bo'ladi. Shunday qilib:

birinchidan, milliy an'analar milliy ehtiyoj asosida vujudga kelar, uni qondirishga xizmat qilar ekan, ularni asrash orqali millat ehtiyoj va manfaatlarini qondirish uchun zamin yaratiladi; milliy an'analarning yemirilishi va rivojdan to'xtashi millat vakillari ehtiyojlarining ham qondirilmay qolishiga sabab bo'ladi;

ikkinchidan, milliy an'analar mohiyatan boshqa hodisalarga bog'liq ekan, ularning mazmuni va shaklidagi o'zgarishlar va ayniqsa regressiv holatlar qonuniy ravishda boshqa ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy jarayonlarda aks-sado beradi;

uchinchidan, milliy an'analar aholi tomonidan e'tirof etilar va qadrlanar ekan, ularning yemirilishi e'tirof etiladigan va qadrlanadigan boshqa an'analarning vujudga kelishiga va turmushda ildiz otishiga zamin yaratadi;

to'rtinchidan, milliy an'analar ajdodlardan avlodlarga meros bo'lib o'tar ekan, ularning o'zgarishi va yemirilishi milliy orzu-umidlar va g'oyalar, tajribalar va yutuqlarning emas, o'zga ideallar va tasavvurlar, normalar va tamoyillarning vorisligini ta'minlaydi;

beshinchidan, milliy an'analar jamiyat ravnaqi va inson kamolotiga xizmat qilar ekan, ularning zaiflashuvi yoki yemirilishi ravnaq va barkamollikdan asar ham qoldirmaydi, jamiyatni turg'unlik yoki tanazzul girdobiga tashlaydi.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. Milliy an'analar ana shunday muhim ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgani bois mustaqillik yillarida ularning tiklanishi va rivojlanishiga alohida e'tibor berildi. Ma'lumki, Sovet hokimiyati yillarida milliy an'analarga ancha putur yetkazildi. "Xalqning milliy an'analari sho'rolarning maqsadiga xizmat qilmagani uchun ularga qarshi rasmiy va norasmiy kurash olib borilgan. Xalq urf-odatlarini va bayramlarining ma'naviy-ma'rifiy, madaniy-tarbiyaviy jihatlari ularni qiziqitmasdi". Davlat siyosatining asosiy e'tibori milliy an'analar o'rnini socialistik va proletar an'analar bilan

almashtirishga qaratildi. "Natijada xalqlarning milliy an'analari o'z tomirlaridan uzilib, taraqqiy etishdan to'xtadi". O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng milliy an'analarning tiklanishi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Bu borada mamlakatning birinchi rahbari Islom Karimovning siyosiy irodasini alohida e'tirof qilmoq zarur. "Davlatimiz rahbari,- degan edi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev Islom Karimovni xotirlar ekan,- xalqimizning ma'naviy qadriyatlariga ehtirom bilan munosabatda bo'lish, muqaddas dinimiz, an'ana va urf-odatlarimiz, bebaho tarixiy merosimizni saqlash qolish va rivojlantirishni davlat siyosati darajasiga ko'tardi". Mustaqillik yillaridagi keng ko'lamli islohotlar ham milliy an'analarga mutanosib ravishda amalga oshirildi. Uning huquqiy asoslarini yaratishda milliy an'analarni mustahkam asos vazifasini o'tadi. Shu jumladan, "milliy an'ana va qadriyatlar hamda xalqaro huquq normalarini o'zida mujassam etgan Konstitutsiyamiz va qonunlarimiz qabul qilindi".

Davlatning jiddiy e'tibori samarasi o'laroq qisqa muddatda milliy an'analarni asrash va rivojlantirish harakati tendensiyaviy tus oldi. "Ajodlarimizning asrlar davomida asrab-avaylab, e'zozlab, avlodlar-avlodga o'tkazib kelgan yaxshi an'analari yana sayqal topib, boyib, rivojlana boshladi. Xalqimizning qadimiy "Navro'z", "Qovun sayli", "Uzum sayli", "Hosil bayrami" kabi bayram marosimlarini ommaviy nishonlash an'analari qayta tiklandi."

Bugungi kunda ham jamiyat oldida turgan ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy-madaniy vazifalarni hal qilishda milliy an'analarga bot-bot murojaat qilinmoqda. "Bu vazifalarni amalga oshirishda,- deb ta'kidlaydi davlat rahbari,- biz asrlar mobaynida shakllangan milliy an'analimizga, ajdodlarimizning boy merosiga tayanamiz". Ayniqsa O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 28 noyabrda Qarori bilan "O'zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish konsepsiyasining" tasdiqlanishi bu boradagi ishlarga tizimli tus berdi.

Shuning bilan bir qatorda davr o'tgani sayin zamonaviy tendensiyalarning, jumladan globallashuvning milliy an'analarga ta'siri tobora kuchayib bormoqda. Butun jahonda kechayotgan integratsion hamda unifikatsion jarayonlar milliy an'analarni ijtimoiy funksiyalarini tubdan o'zgartirmoqda. Ma'lumki, milliy an'analarni jamiyatda ijtimoiy muvofiqlashtirish, qadriyatlarini ajdodlardan avlodlarga yetkazish, shaxsni ijtimoiylashtirish, jamiyat a'zolarini tarbiyalash funksiyalarini bajaradi. Globallashuv ta'siri o'laroq milliy an'analarning aynan ana shu funksiyalari mazmuni o'zgarimoqda.

Masalan, milliy an'analarni asrlar davomida jamiyat a'zolarining turli sohalaridagi faoliyatlarini muayyan normalar yordamida muvofiqlashtirib kelgan. Kishilarning jamiyatda kechayotgan har qanday o'zaro munosabatlari milliy an'analarni sharofati bilan umumiy maxrajga keltirilgan. Globallashuv esa, biz avvalgi bobda ta'kidlaganimizdek, milliy an'analarni ularning g'arbonga muqobilari negizida universalashtirmoqda. Buning oqibatida jamiyat a'zolarining xulq-atvori va faoliyatini muvofiqlashtirish vazifasini asta-sekinlik bilan milliy an'analarni emas, g'arbonga norma va tamoyillar o'taydigan bo'lmoqda.

Milliy an'analarni takrorlanuvchan xarakterga ega bo'lgani tufayli ajdodlar uchun muayyan qadr-qimmatga ega bo'lgan ideallar, orzu-umidlar, xulq-atvor modellari va boshqa qadriyatlarini yangi avlodlarga yetkazgan. An'analarni har bir yangi avlodga ajdodlar tajribasini taqdim etarkan, ularni ibrat namunalari bilan qurollantirgan. Globallashuv tendensiyasi milliy an'analarga putur yetkazish orqali ushbu avlodlararo zanjirni batamom uzmoqda.

Shaxsning shakllanishi va jamiyatdagi muhitga moslashishi ham milliy an'analarni ishtirokisiz sodir bo'lmagan. Milliy an'analarni shaxs fazilatlarining shakllanishida sezilarli rol o'ynagan, uning e'tiqodining qaror topishiga ta'sir ko'rsatgan, ijtimoiy turmushga munosabatini belgilab bergan. Globallashuv sharoitida milliy an'analarni mazmunida tub o'zgarishlar yuz bergani bois shaxs ijtimoiylashuvi mohiyati ham milliylikdan mosu bo'lmoqda. Eng muhimi, globallashuv oqibatida milliy an'analarni shaxs e'tiqodi va fazilatlarini, uning jamiyatdagi

jarayonlar va voqealarga munosabatini shakllantiruvchi manba vazifasini o'tamay qo'yayapti.

Millatga xos bo'lgan an'analarni jamiyat a'zolarining axloqiy qiyofasini shakllantirgan. Bu o'rinda ayniqsa oilaviy an'analarni alohida qayd qilib o'tmoq darkor. Chunki tarixiy taraqqiyotning barcha davrlarida ularning kishilarga tarbiyaviy ta'siri ayniqsa katta bo'lgan. Biroq globallashuv jamiyatda hukm surayotgan an'analarni iyerarxiyasini g'arbonga an'analarni foydasiga o'zgartirar ekan, milliy an'analarning tarbiyaviy imkoniyatlarini tobora zaiflashtirib bormoqda. Ularning o'rni g'arbonga ommaviy madaniyatga xos bo'lgan xususiyatlar shaxs axloqiy qiyofasini qaror toptiruvchi tarbiyaviy omil darajasiga ko'tarilmoqda.

Globallashuv jarayonlarining milliy an'analarga salbiy ta'sirini kamaytirish uchun quyidagi holatlarga e'tiborni jamlash zarur, deb hisoblaymiz:

milliy an'analarning asl mazmunini ifodalab beradigan risolalar, albomlar, ko'rsatuvlar, videomateriallarni ko'paytirish zarur. To'g'ri, bu vazifa bugungi kunda ham muayyan darajada ijro qilinmoqda. Shunga qaramasdan, milliy an'analarni mazmuniga bag'ishlangan materiallarni yetarli deb bo'lmaydi. Bunday materiallarni milliy an'analarni tarkibidagi milliylik elementlarini zamon tendensiyalari o'laroq kirib kelayotgan g'arbonga elementlardan farqlab olish imkonini yaratadi;

globallashuv ta'sirida milliy an'analarda zamonaviylik elementlarining ko'payotgani ularning qimmatlashuviga olib kelmoqda. Bu holatni mehnat an'analari ham, dam olish an'analari ham, kiyinish an'analari ham, oilaviy marosimlarda ham, ijtimoiy-siyosiy an'analarda ham ko'rish mumkin. Shu munosabat bilan milliy an'analarning tarixan ustuvor bo'lgan, pragmatik shakllarini targ'ib va tashviq qilishni kuchaytirish taqozo etilmoqda;

globallashuvning milliy an'analarga ta'siri tobora murakkablashib borayotgan bir sharoitda mavzuga bag'ishlangan ilmiy izlanishlar uning publisistik talqinidan ortda qolmoqda. Mavzuga doir ilmiy izlanishlarning maxsus grantlar bilan ta'minlanishi vaziyatni ijobiy tomonga o'zgartirgan, bu izlanishlarga tizimlilik baxsh etgan bo'lur edi. Shuningdek, "Milliy an'analarni" rukni ostida sof ilmiy pozitsiyadan yozilgan risolalar majmuini yaratish ham maqsadga muvofiq;

globallashuv sharoitida ayrim jamiyat a'zolarining milliy an'analarga munosabati deformatsiyaga uchrayotgani, ularga nigilistik munosabatda bo'lgan kishilar ham paydo bo'layotganini aytib o'tdik. Binobarin, jamiyatdagi milliy an'analarga hurmat muhitini yanada mustahkamlash, ushbu tuyg'uni shakllantirishda ayniqsa ijtimoiy fanlarning tarbiyaviy imkoniyatlaridan kengroq foydalanish zarur.

Globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarini asrab-avaylash masalasi ham kun sayin dolzarblashib bormoqda. Avvalgi boblarda ko'rsatilganidek, milliy qadriyatlar millat vakillarining ongi va faoliyatini, ularning turli jarayon va voqealarga munosabatini, ehtiyoj va manfaatlarini, maqsad va idealarni shakllantiruvchi qudratli manbadir. Masalan, inson uchun Vatan tabiati bilan bog'liq ayrim xususiyatlar, hodisalar qadriyat darajasiga ko'tarilishi mumkinligini aytib o'tdik. Ushbu qadriyatlar vatan-parvarlik tuyg'ularini qaror toptiruvchi omil vazifasini ham o'taydi. Aynan shu boisdan ko'plab shoirlar Vatanga bo'lgan muhabbatlarini ifodalashda tabiat tasviridan foydalanadilar.

Binobarin, qadriyat maqomiga yetgan va Vatan tabiati bilan bog'liq xususiyatlar, hodisalar, yodgorliklarning asrab-avaylanishi nafaqat millat turmushi, balki uning vakillari dunyoqarashining shakllanishi uchun muhim ahamiyatga egadir.

Millat vakillari ongi va faoliyatining shakllanishida milliy qadriyat darajasiga ko'tarilgan tarixiy jarayon va voqealar ham bag'oyat ahamiyatli. Masalan, Temuriylar davrida yuz bergan ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, iqtisodiy yuksalish omillari, madaniy taraqqiyot o'zbek xalqi uchun allaqachonlar qadriyat maqomini olgan. Millat vakillari ushbu tarixiy jarayonlarni mamlakatimizdagi Ikkinchi renessans davrining ifodasi sifatida qadrlaydilar. Bu qadriyatlar o'zbek xalqining shonli tarixini, uning potensial imkoniyatlarini, orzu-umidlarini tuyish imkonini beradi. Demak, tarixiy jarayon va voqealar bilan bog'liq milliy qadriyatlarini asrab-avaylash orqali millatning ijtimoiy-tarixiy

munosabatini qaror toptirish, uning ruhiyatini shakllantirish, ijtimoiy kayfiyati va millatparvarlik tuyg'ularini tarbiyalash mumkin bo'ladi.

Yakuniy qism. Xulosa qilib aytganda Milliy qadriyat darajasiga ko'tarilgan orzu-umid va ideallarning ham alohida qimmat mavjud. Tarixiy taraqqiyot davomida bunday orzu-umid va ideallar xalqni buyuk ishlar sari undab kelgani haqida ko'p gapirilgan. Bugungi kunda Yangi O'zbekiston orzusi ana shunday

ideal darajasiga ko'tarilmoqda. "Yangi O'zbekiston – barchamizning ezgu orzumiz, mehnatkash, tinchliksevar xalqimizning orzusi! Unda xalqimizning azaliy umid-niyatlari, yuksalish sari intilishlari o'ziga xos tarzda aks etmoqda." Ushbu orzuning qimmat shundaki, u butun o'zbekistonliklarni yagona g'oya atrofida birlashtirishga, ularni aniq maqsad sari safarbar etishga xizmat qiladi. Yangi milliy qadriyat darajasiga yetayotgan ushbu orzuni asrab-avaylash zaruriyati ham shuning bilan bog'liq.

ADABIYOTLAR

1. Jamolov, D. B. (2023). The Main Part of Uzbek National Culture Features and Functions. *Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences*, 2(5), 49-56.
2. Жамолов, Д. Б. О. (2020). Национальная культура и идентичность в контексте глобализации. Достижения и перспективы науки, освіти та виробництва: 2020 [зб. наук. пр.], 108.
3. Жамолов, Д. Б. Проблемы сохранения национальной культуры в условиях глобализации. ii. "Zamonaviy fan va ta'lim-tarbiya: muammo, yechim, natija" Respublika miqiyosidagi ilmiy-amaliy, onlayn konferensiya materiallari (5.12. 2020), 16.
4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi.- T.:O'zbekiston, 2021.- B.15.
5. Mallayev N. O'zbek adabiyoti tarixi. Birinchi kitob.- T.:O'qituvchi, 1965.- B.5.
6. Xajiyeva I.A. Inson va insonparvarlik mutafakkirlarimiz talqinida.// *Obrazovaniye i vospitaniye*, 2018, №3.1.- 30-b.
7. Mo'minov I. M. Tanlangan asarlar. Tom 1.- T.:Fan, 1969.- B.197
8. Top-10: Mustaqil O'zbekistonning yorqin rassomlari.// *darakchi.uz*, 2015, 7 aprel.
9. Akimova G.R. Kulturiy kollektivizma i individualizma kak storoni mejkulturnogo dialoga.// *Skif*, 2019, №1. –S.45-46,48.
10. O'zbek xalq maqollari to'plami.// *sirlar.uz*, 2021, 27 iyun.
11. Ro'ziyeva R.X. Urf-odat va an'analar – milliy qadriyatlarni shakllantiradigan mezon sifatida. *Scientific progress*, 2021, №4.- 645-B.
12. Karimov H. Istiqlol davri adabiyoti.- T.:Yangi nashr, 2010.- B.5.
13. Yaxyayev M.Ya., Kamysheva Ye.G. Svetskoye i religioznoye v sovremennom obshestve.// *Islamovedeniye*, 2011, №2. –S. 90, 92.
14. *Religiovedeniye*.// *bstudy.net*.
15. Majidov M. Ma'naviy tarbiyada dunyoviy va diniy qadriyatlar uyg'unligi.// *nasafziyo.uz*, 2020, 22 sentyabr.